

Ergenlerde Davranışsal Özerklik ile Algılanan Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler

Ceren Musaağaoğlu

Ayşen Güre*

Hacettepe Üniversitesi

Özet

Araştırmanın temel amacı, ergenliğin farklı dönemlerinde davranışsal özerkliğin gelişimi ile algılanan ana-baba tutumları arasındaki ilişkileri incelemektir. Araştırmanın örneklem grubunu, ilk ergenlik dönemindeki ilköğretim 6. ve 7. sınıf, orta ergenlik dönemindeki lise 1 ve 2. sınıf ve son ergenlik dönemindeki üniversite 1. ve 2. sınıf öğrencileri olmak üzere toplam 758 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama araçları olarak Ergen Özerklik Ölçeği ve Ana-Baba Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları, ilk ergenlik dönemindeki kızlar hariç diğer bütün yaş gruplarındaki kız ve erkeklerin davranışsal özerkliğini anneden algılanan kabul/ilginin anlamlı olarak yordadığını göstermiştir. Bununla birlikte, davranışsal özerkliği ilk ve son ergenlik dönemindeki kızlarda ana-baba tutum ölçeğinin özerklik boyutu; son ergenlik dönemindeki kızlarda ise kontrol boyutu anlamlı düzeyde yordamaktadır. Ayrıca, ana-babasını demokratik olarak algılayan ergenlerin hem otoriter hem de izin verici-ihmkar olarak algılayan ergenlere kıyasla daha fazla davranışsal özerklik gösterdikleri bulunmuştur. Buna ek olarak, ana-babasını izin verici - müsamahakar olarak algılayan ergenlerin davranışsal özerkliğinin, hem izin verici - ihmkar hem de otoriter olarak algılayan ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Davranışsal özerklik, ana-baba tutumu, ergenlik

Abstract

Main purpose of the present study was to investigate the relationships between adolescent behavioral autonomy development and parenting styles. A total of 758 adolescents between ages 12 to 20 participated in this study. The Adolescent Autonomy Scale and The Parenting Style Scale were used for collecting data. Results indicated that all of the male and female age groups except early adolescent females, responsiveness dimension of parenting style significantly predicted adolescents' behavioral autonomy. Furthermore, autonomy dimension of parenting style significantly predicted early and middle adolescent females' behavioral autonomy. Furthermore, adolescents who described their parents as authoritative showed more behavioral autonomy than adolescents who described their parents as authoritarian and permissive-indulgent; adolescents who described their parents as permissive-indulgent showed more behavioral autonomy than adolescents who described their parents as permissive-neglectful and authoritarian.

Key words: Behavioral autonomy, parenting style, adolescence

*Yazışma Adresi: Dr. Ayşen Güre, Hacettepe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, 06532 Beytepe, Ankara.

E-posta: aysen@hacettepe.edu.tr

Yazar Notu: Bu araştırma birinci yazarın Yüksek Lisans Tez çalışmasının bir özetidir.

Özerkliğin gelişimi hakkında yapılan araştırmalar, temelde psikodinamik, bilişsel ve eklektik yaklaşımlara dayanmaktadır (Bandura, Barbaranelli, Caprara ve Pastorelli, 1996; Deci ve Ryan, 1987; Flammer, 1991; Grotevant ve Cooper, 1994; Hoffman, 1984; Steinberg ve Silverberg, 1986). Psikodinamik yaklaşımdaki araştırmacılar, ergenlik döneminde ebeveynler ile ergenler arasındaki ilişkide yaşanan değişimlerle ilgilenirler. Çocuk ile ebeveyn arasında yaşanan ve temelde eşit olmayan güçlere dayalı ilişkiler, ergenlikle birlikte yaşanan bireyleşme ve özerklik sonucunda daha eşitlikçi bir yapıya bürünmeye başlar. Bilişsel yaklaşımda ise, özerklik; hedef, istek ve niyetleri belirlemek olarak tanımlanmaktadır. Bilişsel yaklaşım, özellikle farklı seçenekler arasında karar verebilmek ve verilen kararı kontrol etmek, değerlendirmek gibi yönleri ile özerkliğin gelişimine önemli katkılarda bulunmaktadır. Eklektik yaklaşımda ise, psikodinamik ve bilişsel yaklaşımlar bir arada ele alınırken, bunlara ek olarak bireyin psiko-sosyal gelişimi gibi etmenlere de yer verilir.

Son yıllarda bilişsel, duygusal ve davranışsal modelleri birleştiren, bütüncül yaklaşımına sahip ve ergenlik dönemine odaklanmış bir başka özerklik gelişim modeli Noom (1999) tarafından ortaya atılmıştır. Noom'a göre, özerklik tutumsal, duygusal ve işlevsel olmak üzere üç farklı boyutta ele alınmaktadır. Noom'un *tutumsal özerklik* (attitudinal autonomy) olarak adlandırdığı ilk boyut, "birçok farklı seçeneğin varlığını görebilmek, bir karar verebilmek ve bir hedef saptayabilmek" olarak tanımlanmaktadır. Birçok kuramda göze çarpan, kişinin istek ve niyetleri ile gerçekler arasında değerlendirme yapabilmesi, kendi değer yargılarını geliştirebilmesi ve kişisel hedeflerini saptaması olarak açıklanan ve bilişsel unsur olarak tanımlanan boyut, ergenlerin hayatları boyunca yapacakları seçimlerin bilincinde olmayı öğrenmeleri ile başlayan bir süreçtir. Noom'a göre, bir insanın davranışını etkili bir şekilde düzenleyebilmesi için, öncelikle seçeneklerinin neler olduğunu bilmesi ve bunlar arasında seçim yapabilmesi gerekmektedir.

Tutumsal özerklik kısaca bir hedef seçebilmek ve bunu tanımlamaktır. Özerkliğin bu ilk boyutu, bir kişinin kapasitesi, tutumsal bağımsızlığı, hedef koyabilmesi, tercihleri, istek ve niyetleri hakkında seçim yapabilmesi, karar verebilmesi ve kişisel hedefleri hakkındaki inançları ile ilişkilidir (Noom, Dekovic ve Meeus, 2001). Noom ikinci olarak, *duygusal özerklik* (emotional autonomy) boyutunu ele almış ve bu boyutu "kişinin kendi hedeflerini belirlerken diğer kişilerin fikirlerini dikkate almakla birlikte, kendi tercih ve amaçlarına güvenmesi" olarak tanımlamıştır. Anılan boyut, aile ve arkadaşlardan duygusal olarak bağımsız olmayı içerir ve ergenlerin zamanla ebeveyn ve akranlarının kendilerinden farklı fikirleri olabileceğini anlaması olarak açıklanır. Hem ebeveynler hem de akranlar ergenin kendi isteklerine uyması için baskı yapabilirler. Ergenler çevrelerindeki diğer kişilerin amaçlarını dikkate alırken, kendi amaçlarına güvenmeyi de sürdürmelidirler. Duygusal özerklik, bireyin hedef ve seçimlerinde kendini güvende hissetmesidir. Noom'un duygusal özerklik kavramı, duygusal bağımsızlık, akran baskısına karşı koyabilme, kendine ve diğerlerine karşı sorumluluk hissetmek ve sosyal bağımsızlık ile yakından ilişkilidir (Noom ve ark., 2001). Noom son olarak *işlevsel özerklik* (functional autonomy) boyutunu ele almış ve bu boyutu "bir kişinin hedefine ulaşabilmesi için bir strateji geliştirmesi" olarak tanımlamıştır. Noom'a göre, ergenlikte özerklik gelişiminin işlevsel boyutu düzenleyici bir unsurdur ve bu unsur, bir kişinin hedefine ulaşabilmek için birçok farklı yöntem başvurmasını içerir. Bu yeteneğin gelişimi, yeterlik algısı ve hedefe ulaşmak için farklı stratejilere başvurabilme yeteneği ile birlikte gelişir. Kontrol algısı, başarıya ulaşmak için belirli bir stratejiyi seçmek ve davranışının sorumluluğunu üstlenmek anlamına gelir. Noom'un işlevsel özerklik kavramı, işlevsel bağımsızlık, eyleme geçmek için bilişsel hazırlık, bağımsızlık ve kişisel kontrol ile yakından ilgilidir. Özetle, bu modelde özerkliğin tutumsal, duygusal ve işlevsel boyutu ele alınmaktadır ve bu boyutlar ergen davranışının bilişsel, duygusal ve düzenleyici yönlerini açıklamaktadır.

Ayrıca, özerkliğin kazanılması konusunda çalışan kuramcılara göre özerklik, ergenliğin erken dönemlerinde başlayıp genç yetişkinliğe dek uzanan bir süreçtir. Gelişimsel bakış açısıyla ele alındığında, özerkliğin ergenlik dönemi boyunca yaşla birlikte değişim gösterebildiği görülmüştür (Aydın, 2000; Bernt, 1979; Enright, Lapsley, Drivas ve Fehr, 1980; Frank, Avery ve Laman, 1988; Hill ve Holmbeck, 1986; Newman, 1989; Noom ve ark., 2001; Peterson, Bush ve Supple, 1999; Smollar ve Youniss, 1989; Steinberg ve Silverberg, 1986). Enright ve ark. (1980) tarafından 12 ile 18 yaşları arasındaki ergenlerle yapılan bir çalışmada, genel olarak özerkliğin ergenlik döneminde yaşla birlikte artış gösterdiği; ergenlik döneminin sonlarında bulunan ergenlerin yakın sosyal çevrelerinden bağımsız karar vermede ve sosyal hayatlarını düzenlemede ergenliğin başlarında bulunan ergenlere göre daha yetkin oldukları bulunmuştur (Newman, 1989). Bir başka çalışmada da, üniversite eğitimi için ailelerinin yanından ayrılan gençler, kendilerini aileleriyle birlikte oturdukları zamana göre ailelerine daha yakın hissettiklerini ve aileleriyle daha az problem yaşadıklarını belirtirken, daha fazla davranışsal özerklik yaşadıklarını ve karar verme sürecinde daha fazla kişisel kontrolleri olduğunu belirtmişlerdir (Fuhrman ve Holmbeck, 1995).

Noom ve ark. (2001) tarafından 12 ile 18 yaşları arasındaki ergenlerle yapılan çalışmada ise, tutumsal ve duygusal özerkliğin yaşla birlikte ilerleme gösterdiği bulunmuştur. Bu sonuca dayanarak, ergenliğin başlarından ortalarına doğru hedeflerini belirleme ve bunu başkalarından bağımsız olarak gerçekleştirebilme yeteneğinde bir ilerleme olduğu belirtilmiştir. İşlevsel özerklikte ise yaşla birlikte bir artış elde edilmemiştir. Bu sonuç işlevsel özerkliğin diğer boyutlardan daha farklı bir gelişim süreci izlediğini gösterirken, bu boyutun ergenliğin sonlarında artabileceği belirtilmiştir.

Ayrıca, ergenlerde özerkliğin gelişimini inceleyen çalışmalarda cinsiyetler açısından farklılıklar da incelenmiş ve elde edilen bulguların tutarlı olmadığı görülmüştür (Bandura, Barbaranelli,

Caprara ve Pastorelli, 1996; Frank ve ark., 1988; Ryan ve Lynch, 1989; Steinberg ve Silverberg, 1986; Noom ve ark., 2001). Erkeklerin, kendilerine yüklenen cinsiyet rolleri nedeniyle daha özerk olabileceğinin belirtildiği araştırmaların bazılarında cinsiyet farkı bulunmazken (Bandura ve ark., 1996), diğer araştırmalarda kızların erkeklere oranla kendilerini daha az özerk hissettikleri bulunmuştur (Frank ve ark., 1988, Ryan ve Lynch, 1989, Noom ve ark., 2001). Özerkliğin alt boyutlarına bakılan çalışmalarda da, tüm alt boyutlarda ergenlik dönemindeki erkeklerin kızlara oranla daha yüksek puanlar aldıkları, bir başka deyişle daha özerk oldukları bulunmuştur (Frank ve ark., 1988; Noom ve ark., 2001; Ryan ve Lynch, 1989).

Son yıllarda yapılan araştırmalar, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının ergenlik dönemindeki özerklik gelişimi ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Beyers ve Gossens, 1999; Frank, Pirsch ve Wright, 1990; Hines, 1997; Steinberg, 1987; Smetana, 1995) Aile içindeki ilişkiler destekleyici ve yakınsa, karşılıklı ilgi ve sevgi varsa ergenin gelişimi "normal" ve stressiz bir şekilde ilerlemektedir. Ergenin bir yandan ailesiyle olan bağı, diğer yandan da bireyselliğini ve özerkliğini destekleyen bir aile yapısına sahip olabilmesi, onun yetişkinliğe geçişini kolaylaştıran etmenlerdir (Hines, 1997). Benzer şekilde, ebeveyni ilgi gösteren çocuklar kendilerini ebeveyni ilgi göstermeyen çocuklardan daha yeterli hissetmekte ve özerk olmaya daha çok güdülenmektedir (Grolnick, Ryan ve Deci, 1991).

Ebeveyn-çocuk ilişkisini inceleyen bir çalışmada, 11 ve 15 yaşlarındaki ergenlere gelecek hakkındaki düşünceleri ve planları sorulmuş ve ebeveyn-çocuk ilişkisinin ergenin gelecekteki planlarını etkilediği bulunmuştur (Nurmi ve Pullianen, 1991). Anılan çalışmada düşük düzeydeki ebeveyn kontrolünün 11 yaşındaki ergenlerin, aile içindeki yüksek düzeydeki iletişimin ise 15 yaşındaki ergenlerin gelecek hakkında daha olumlu düşünmesine yol açtığı görülmüştür. Dolayısıyla, bu çalışmada 11 yaşında çok kontrollü olmayan disiplin ve 15 ya-

şında aktif ebeveyn-çocuk iletişiminin, ergenin gelecek hakkında daha iyimser olmasına yol açabileceği belirtilmiştir.

Steinberg'e (1993) göre, kendilerini özerk olarak algılayan ergenlerin çoğu, ebeveynlerin çocuğa karşı sıcak ve ilgili, aynı zamanda da kontrol edici olduğu demokratik ailelerden gelmektedir. Araştırmasında duygusal ve davranışsal özerklik ile ana-baba tutumlarının ilişkisini araştıran Steinberg, her iki özerklik boyutunun da, demokratik ailelerce desteklendiğini belirtmiştir. Benzer şekilde, Peterson ve ark. (1999) yaşları 14 ile 20 arasında değişen ergen ve onların ebeveyni ile yaptıkları araştırmanın sonuçları da özerkliğin gelişmesinde, demokratik ailelerde görülen bireyselliği destekleme ve duygusal yakınlığın temel faktörler olduğunu göstermiştir.

Ergenlik döneminin sonlarındaki ergenler ve genç yetişkinlerle yapılan çalışmaların sonuçları da, aile ile duygusal yakınlığın devam ettirilmesi ve ailenin gerektiğinde çocuğa duygusal destek vermek için hazır bulunmasının özerkliği desteklediğini göstermiştir (Frank ve ark., 1990). Bunun yanı sıra, ana-baba tutumları ile özerklik gelişimini araştıran çalışmaların çoğunda, demokratik ailelerin, çocuklarının özerkliğinin gelişmesine önem verdikleri, otoriter ailelerin ise çocuklarının özerkliğini kısıtlayıcı tutumlar sergiledikleri bulunmuştur (Dacey ve Kenny, 1994; Smetana, 1995).

Demokratik aile yapısının çocukta özerkliğin gelişimine olumlu katkıları olduğunu belirten çoğu araştırmacı, bunun nedenini demokratik aile yapısında görülen, çocukla iletişim, ebeveynler ve çocuk arasındaki bağlılık, yakınlık ve ebeveynler tarafından çocuğun ayrı bir birey olarak algılanması ve çocuğun kendi ayakları üzerinde durmasının desteklenmesine bağlamaktadır. Bu araştırmacılar çocuk ve ebeveyn ilişkilerinde ilişkililik ve özerkliğin bir arada bulunmasının, çocuğun psiko-sosyal gelişimine olumlu katkıları yapacağını belirtmektedirler (Allen, Hauser, Bell ve O'Connor, 1994; Frank ve ark., 1988; Grotevant ve Cooper, 1986;

Kağıtçıbaşı, 1996; Smollar ve Youniss, 1989; Yılmaz, 2001).

Özerkliğin gelişimi ile yakından ilişkili bir diğer etmen de ebeveynlerin ergen çocuklarına karşı uyguladıkları sıkı denetimin ve kontrolün düzeyidir. Üniversiteye devam eden öğrencilerle yapılan araştırma sonuçları, ailelerin bu yaştaki çocukları üzerinde uyguladıkları sıkı kontrolün, ergenlerin davranışsal ve duygusal özerkliğinin gelişmesine engel oluşturduğunu göstermiştir (Quintana ve Lapsley, 1990). Yapılan diğer çalışmalarda da, ergenlik döneminde ergenin özerklik çabasının aile tarafından desteklenmemesinin ve ebeveynler tarafından uygulanan sıkı denetimin ergenin özerklik çabalarının ve kendine yeterlik algısının gelişmesini engelleyen bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (Maccoby ve Martin, 1983; Steinberg, Lamborn, Dornbusch ve Darling, 1992).

Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları kültüre bağlı olarak da değişim göstermektedir. Yapılan kültürler arası bir çalışmada, ebeveyn otoritesinin ya da bireysel özerkliğin vurgulandığı ailelerde, ergenlik dönemindeki ebeveyn-çocuk çatışması ve aile-içi bağlılığın değişiklik gösterip göstermediği incelenmiştir (Fuligni 1998). Bu amaçla çocuklarıyla olan ilişkilerinde otoriteyi özerklikten daha çok vurguladıklarına inanılan Meksika, Çin ve Filipin kökenli Amerikalı ergenlerle Avrupa kökenli Amerikalı ergenlere ebeveynleri ile olan ilişkileri hakkında sorular sorulmuştur. Beklenen yönde Meksikalı, Çinli ve Filipinli ergenler Avrupa kökenli Amerikalı ergenlere göre ebeveynlerinin otoriteyi daha fazla, özerkliği ise daha az vurguladıklarını ifade etmişlerdir. Benzer bir çalışmada, Feldman ve Rosenthal (1991), yaşları 15 ile 18 arasında değişen, Hong Kong'lu, Avustralya'lı ve Amerika'lı ergene aileleriyle olan ilişkileri ve özerklik gelişimleri hakkında sorular sormuştur. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, Avustralya ve Amerika'daki yaşlılarının aksine, Hong Kong'lu ergenler ailelerini daha az izin verici bulmuş ve bu ergenlerin daha düşük oranda demokratik aile yapısı algıladıkları görülmüştür. Ayrıca, bu gençlerin

Avustralya ve Amerika'lı yaşlılarına oranla davranışsal özerklik gelişimlerinin daha geç yaşlarda görüldüğü ve bu gençlerin bireysellik ve özerklik gibi kavramlara toplulukçuluk ve geleneksel yapıdan daha az önem verdikleri belirtilmiştir. Ayrıca Hong Kong'da 12 ile 20 yaşları arasındaki ergenlerle yapılan bir çalışmada ise duygusal özerklik ile algılanan demokratik tutum arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunmuştur (McBride-Chang ve Chang, 1999).

Türkiye'de ergen özerkliği ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkiyi inceleyen sadece bir çalışmaya rastlanmıştır (Aydın, 2000). Anılan çalışmada duygusal ve davranışsal özerklik ile algılanan ebeveyn kontrolünün ilişkisi 11-18 yaş grubu ergenler üzerinde incelenmiştir. Duygusal özerklik yaşla birlikte artış gösterirken, ebeveyn kontrolü yaşla birlikte azalma göstermiştir. Aynı zamanda, ebeveyn kontrolünü yüksek olarak algılayan ergenlerin duygusal özerkliği de daha yüksek bulunmuştur. Davranışsal özerklik açısından ebeveyn kontrolünün etkileri bu çalışmada anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır.

Literatür incelendiğinde, özerkliğin anlamının ve özerkliğin gelişimine verilen önemin kültürden kültüre değiştiği görülmektedir. Batı kültüründe özerklik ve bağımsızlık ergenliğe geçişte yaşanması gereken normal bir süreç olarak görülmekte ve bireyin bağımsızlığına olanak tanınmaktadır. Bu nedenle, batı literatüründe, ergenin özerkliğini sağlıklı bir süreçle kazanması ve bu kazanımın sonuçları yaygın olarak araştırılmaktadır. Türkiye'de ise ergen özerkliğine ilişkin çalışmalar oldukça sınırlı düzeyde kaldığı görülmektedir (Aydın, 2000; İmamoğlu ve Yasak-Gültekin, 1993; Kağıtçıbaşı, 1996). Ancak Türkiye'de son yıllarda hızlı bir sosyal değişim yaşanmakta, buna bağlı olarak kişisel değerler de bireyselleşme yönünde değişime uğramaktadır. Dolayısıyla, özerkliğin gelişimi ülkemizde de çok önem verilmesi ve araştırılması gereken konuların başında gelmektedir. İmamoğlu ve Karakitapoğlu-Aygün'ün (1999) Türk gençliği arasında değerlerin değişimini inceledikleri araştırma-

larında, son 30 yılda toplulukçu değerlerden bireysel olanlara doğru bir değişim saptanmıştır. Daha önceki yıllarda, sosyalleşme sürecinde aileye bağlılık, sadakat ve aileyle karşılıklı ilişkiler özellikle vurgulanırken, son yıllarda özellikle anne-babaların eğitim düzeyi arttıkça ve sosyo-ekonomik düzeyleri yükseldikçe, çocukların özerkliğine ve bireyselliğine verilen değer de artmaktadır.

Ergenlik döneminde özerkliğin gelişiminin araştırıldığı çalışmaların çoğunda sadece belirli bir dönemin incelendiği görülmüştür (Frank ve ark., 1990; Nurmi ve Pullnian, 1991; Peterson ve ark., 1999; Qantina ve Lapsey, 1990). Dolayısıyla bu çalışmada ergenliğin farklı dönemlerinde özerkliğin ne şekilde gelişmekte olduğunun araştırılması planlanmıştır. Bu amaçla ergen özerkliği Noom'un (1999) öne sürdüğü tutumsal, duygusal ve işlevsel özerklik boyutları çerçevesinde incelenmiştir. Ayrıca ergenlerin yaşamlarında ebeveynlerin nasıl bir rol oynadığı Batı literatüründe çok yaygın olarak araştırılmasına rağmen, en fazla tartışılan konuların da başında gelmektedir. Türkiye'de ise ebeveyn-ergen ilişkisini inceleyen çalışmaların sayıca çokluğuna rağmen (Örn; Hortaçsu, Oral ve Gültekin, 1991; Gökçedağ, 2001; Güven, 1996; Karadayı, 1994; Sümer ve Güngör, 1999; Yılmaz, 2001), özerkliğin gelişimi ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkinin araştırıldığı sadece bir çalışmaya rastlanmıştır (Aydın, 2000). Oysa, toplulukçu kültürden bireyselleşme yönünde değişim gösteren ülkemizde özerkliğin gelişimi ile ergenlik sürecindeki sosyal gelişim özelliklerinin bir boyutu olarak ana-baba tutumlarıyla olan ilişkisinin çalışılması, ergen araştırmalarına yön vermesi açısından önem taşımaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmanın temel amacı, ergenliğin farklı dönemlerinde özerkliğin gelişimi ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkileri incelemektir. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak, ergenlik dönemi boyunca kız ve erkeklerde algılanan ana-baba tutumlarının ve annenin eğitim düzeyinin ergen özerkliğinin tutumsal, duygusal ve işlevsel özerklik boyutlarını ne ölçüde yordadığı araştırılmıştır. Daha sonra, özerkliğin boyutları açısından

algılanan ana baba tutumları arasında anlamlı fark olup olmadığı ve bu farkın hangi yönde olduğu incelenmiştir.

Yöntem

Örnekleme

Araştırmanın örneklemini ilk ergenlik dönemindeki ilköğretim 6. ve 7. sınıf, orta ergenlik dönemindeki lise 1 ve 2. sınıf ve son ergenlik dönemindeki üniversite 1. ve 2. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmaya katılan ilk ve orta ergenlik dönemindekiler, Bursa İl Merkezi'nde bulunan ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan ilköğretim ve lise öğrencileri arasından seçilmiştir. Son ergenlik dönemindekiler ise, Uludağ Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerine devam eden öğrenciler arasından seçilmiştir. Uygulamaya katılan toplam öğrenci sayısı 974 olmakla birlikte, ölçme araçlarını tam olarak yanıtlamamış öğrencilerin çıkarılması ve verilerin temizlenmesiyle örneklem 758 kişiye inmiştir. Toplam 223 ilköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencisinin 111'i kız ve 112'si erkek olup yaş ortalaması 12 yaş 2 aydır (Dağılım 10 yaş 11 ay- 13 yaş 4 ay; S = 6 ay). Toplam 276 lise 1. ve 2. sınıf öğrencisinin 141'i kız ve 135'i erkek olup yaş ortalaması 15 yaş 8 aydır (Dağılım 14 yaş 2 ay- 17 yaş 10 ay; S = 8 ay). Toplam 259 üniversite 1. ve 2. sınıf öğrencisinin 122'si kız ve 137'si erkek olup yaş ortalaması 20 yaş 1 aydır (Dağılım 17 yaş 8 ay- 21 yaş 11 ay; S = 9 ay). Araştırmada sosyo-ekonomik düzeyi orta seviyede belirleyebilmek için, okulların seçimi aşamasında, rehber öğretmenler ve İl Milli Eğitim Müdürü ile öğrenci sosyo ekonomik profili hakkında görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilere verilen kişisel bilgi formunda, öğrencilerin ailelerinin sosyo-ekonomik seviyelerini belirleyebilmek için, ailenin aylık ortalama geliri, kardeş sayısı, anne-babanın eğitim durumu ve mesleği gibi sorular sorulmuştur.

Veri Toplama Araçları

Ergen Özerklik Ölçeği (EÖÖ). Ölçek, Noom ve ark. (2001) tarafından 12-18 yaşları arasındaki ergenlerin özerkliğine ilişkin algılarını ölçmek ama-

cıyla geliştirilmiştir. Ergen Özerklik Ölçeği, tutumsal özerklik, duygusal özerklik ve işlevsel özerklik olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. *Tutumsal özerklik*, bir hedef seçmek ve bu hedefi tanımlamaya yönelik bilişsel süreci ifade eden amaçlara ilişkin algıyı ölçmektedir (Örn. "Çabuk karar vermem"). *Duygusal özerklik*, seçimleri ve hedefleri hakkında bireyin kendisini güvende hissetmesine yönelik duygusal süreci ifade eden bağımsızlığa ilişkin algıyı ölçmektedir (Örn. "Başkalarının beni yönlendirmesine izin vermem"). *İşlevsel özerklik* ise anılan hedeflere ulaşmak için bir strateji geliştirmeye yönelik düzenleme sürecini ifade eden stratejilere ilişkin algıyı ölçmektedir (Örn. "Bir şey yapmak istediğimde bir planım vardır"). Ölçek, denekleri dikkat ve konsantrasyon açısından hazırlamak için kullanılan ve puanlanmayan ilk madde ile her alt boyutta 6 madde olmak üzere toplam 19 maddeden oluşan 5 dereceli Likert-tipi bir ölçme aracıdır. Orijinal ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı tutumsal özerklik için .71, duygusal özerklik için .60 ve işlevsel özerklik için .64 olarak bulunmuştur (Noom ve ark., 2001).

Ergen Özerklik Ölçeğinin Türk kültüründe uygulanabilmesi için, ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması araştırmacı tarafından yapılmıştır. EÖÖ'nin test-tekrar test güvenilirliği, asıl araştırma örnekleminin dışında toplam 180 ilköğretim, lise ve üniversite öğrencileri üzerinde yapılmış ve anlamlı bulunmuştur ($r = .96$, $p < .01$). Ayrıca bu araştırmada EÖÖ'nin Türk örnekleminde üzerinde faktör yapısı da incelenmiştir. Bu amaçla araştırmaya katılan 758 deneğin ölçekten aldıkları puanlara yapılan işlemler sonucunda, ölçek maddelerinden elde edilen korelasyon matrisine Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis), Varimax Rotasyonu ile birlikte uygulanmıştır. Analizler 3 faktör üzerinden tekrarlanmıştır. Deneklerden elde edilen veriler genel olarak değerlendirildiğinde, elde edilen faktör yapısının orijinal ölçekten farklı olarak temelde iki faktörde toplandığı görülmektedir. Orijinal ölçek maddeleri dikkate alındığında, tutumsal özerklik ve işlevsel özerklik boyutlarında

yer alan toplam 10 maddenin tek bir boyut altında bileştiği görülmektedir. Maddelere genel olarak bakıldığında, bu maddelerdeki ifadelerin “kişinin bir hedef belirlemesi ve o hedefe ulaşmak için gerekli plan ve davranışları gerçekleştirilmesi” durumunu yansıttığı görülmektedir. Bu nedenle, orijinal ölçekten farklı olarak bu maddelerin birleştiği faktöre kuramsal açıdan literatürde de belirtildiği gibi (Steinberg, 1993) “davranışsal özerklik” adı verilmiştir. Üçüncü faktörün ise orijinal ölçeğin “duygusal özerklik” boyutunda yer alan 4 maddeden oluştuğu görülmüştür. İkinci faktöre giren diğer 4 madde ise orijinal ölçeğin her üç boyutundan maddeleri yansıttığı için anlamlı bir faktör olarak yorumlanamamış ve anılan bu boyut çalışmamızda kullanılan analizlere dahil edilmemiştir. Sonuç olarak, EÖÖ’nün genel örneklem üzerinde yapılan faktör analizi sonucu, ölçekte yer alan maddelerin orijinal ölçekten farklı olarak temelde iki boyutu yansıttığı görülmüştür. Çalışmamızda ölçek, tutumsal ve işlevsel özerklik boyutlarının birleşiminden oluşan davranışsal özerklik ve orijinal ölçekteki gibi duygusal özerklik boyutlarından oluşmaktadır. Örneklem genelinde Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı davranışsal özerklik alt ölçeği için .71 ve duygusal özerklik alt ölçeği için .51 olarak bulunmuştur (Ayrıntılı bilgi için bkz., Musaağaoğlu, 2004).

Ana-Baba Tutum Ölçeği (ABTÖ). ABTÖ Lamborn ve ark. (1991) tarafından çocukların anne ve babasından algıladığı tutumunu ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek kabul/ilgi (acceptance/involvement), kontrol/denetleme (strictness/supervision) ve psikolojik özerklik (psychological autonomy) olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Kabul/ilgi boyutu 9, kontrol/denetleme boyutu 8 ve psikolojik özerklik boyutu 9 maddeyle ölçülmektedir. Birinci ve üçüncü boyuttaki maddeler 4 dereceli Likert-tipi ölçek üzerinde, ikinci boyuttaki maddelerin ilk ikisi 7 dereceli diğer maddeler ise 3 dereceli Likert-tipi ölçek üzerinde değerlendirilmektedir. Ölçeğin Türk kültüründe geçerlik ve güvenilirlik çalışması Yılmaz (2000) tarafından yapılmıştır.

Bu çalışmada ABTÖ’nün güvenilirlik çalışması ilköğretim, lise ve üniversite öğrencileri üzerinde toplam 360 deneye ölçek 15 gün arayla iki kez uygulanmıştır. Her alt ölçek için ayrı ayrı test-tekrar test güvenilirliğine bakılmıştır. Her yaş grubunda alt ölçeklerden alınan test-tekrar test güvenilirlik katsayıları ve Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları aşağıda sırasıyla verilmiştir.

İlköğretim dönemindeki öğrenciler için test-tekrar test güvenilirlik katsayıları ve Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları sırasıyla; kabul/ilgi alt ölçeği için .74 ve .65, kontrol/denetleme alt ölçeği için .93 ve .75; psikolojik özerklik alt ölçeği için .79 ve .67 olarak bulunmuştur. Lise öğrencileri için güvenilirlik katsayıları ve iç tutarlık katsayıları sırasıyla; kabul/ilgi alt ölçeği için .82 ve .75, kontrol/denetleme alt ölçeği için .88 ve .69, psikolojik özerklik alt ölçeği için .76 ve .66 olarak bulunmuştur. Üniversiteler için güvenilirlik katsayıları ve iç tutarlık katsayıları sırasıyla; kabul/ilgi alt ölçeği için .79 ve .76 kontrol/denetleme alt ölçeği için .85 ve .66, psikolojik özerklik alt ölçeği için .67 ve .65 olarak bulunmuştur.

Yapılan bu çalışmada ABTÖ’nün geçerlik güvenilirlik analizi ile faktör yapısı tekrar sınanmıştır. Çalışmamızda, Yılmaz’ın (2000) çalışmasından farklı olarak deneklere hem anne hem de baba için iki farklı ABTÖ formu verilmiş ve bu iki form arasındaki korelasyon da incelenmiştir. Örneklem genelinde ABTÖ’nün anne ile baba formu arasındaki korelasyon yüksek olduğu için ($r(758) = .87, p < .01$) sadece anne formunun faktör yapısı incelenmiştir. Buna göre, anne formunun ölçek maddelerinden elde edilen korelasyon matrislerine yapılan Temel Birleşenler Analizi (Principal Component Analysis) sonucunda, faktör analizi Varimax Rotasyonuyla birlikte üç faktör üzerinden tekrarlanmıştır. Yapılan analiz sonucunda Yılmaz’ın (2000) çalışmasında olduğu gibi, ölçekte yer alan maddelerin orijinal ölçekteki maddelere benzer bir faktör yapısı oluşturduğu görülmüştür. (Ayrıntılı bilgi için bkz., Musaağaoğlu, 2004). Her alt ölçek için elde edilen Cronbach Alfa iç

tutarlık katsayıları ise sırasıyla; örneklem genelinde anne formunun kontrol/denetleme alt ölçeği için .77, kabul/ilgi alt ölçeği için .67, psikolojik özerklik için .70 olarak bulunmuştur.

Ayrıca, ABTÖ'nün, kabul/ilgi ve kontrol/denetleme boyutlarının kesişmesinden 4 ana-baba tutumu ayırt edilmektedir. Kabul/ilgi ve kontrol/denetleme boyutunda ortancanın üzerinde puan alan deneklerin ebeveynleri "**demokratik**", altında puan alanlar ise "**izin verici-ihmkar**", kabul/ilgi boyutunda ortancanın altında ve kontrol/denetleme boyutunda ortancanın üzerinde puan alan çocukların ebeveynleri "**otoriter**" (authoritarian), kabul/ilgi boyutunda ortancanın üzerinde ve kontrol/denetleme boyutunda ise ortancanın altında puan alan çocukların ebeveynleri "**izin verici-müşamahakar**" olarak adlandırılmaktadır.

Bu çalışmada ayrıca deneklerden sınıf, yaş, cinsiyet, annenin eğitim düzeyi ve ailenin toplam aylık geliri gibi demografik bilgiler de alınmıştır.

İşlem

Uygulamalar ilk, orta ve son ergenlik dönemindeki öğrencilerle 20-25 kişilik gruplarda ve öğretmenlerinin de sınıfta olduğu ortam içinde gerçekleştirilmiştir. Öğrencilere demografik bilgileri içeren Kişisel Bilgi Formu, Ergen Özerklik Ölçeği ve Ana-Baba Tutum Ölçeği sırası dengelenmiş olarak verilmiştir. Ölçeklerin ilk sayfalarında anketin nasıl cevaplanacağına dair bir açıklama da yer almıştır. Ayrıca ölçekler doldurulmaya başlanmadan önce ölçeklerin nasıl doldurulacağına ilişkin açıklama yapılmış; örnek maddeler araştırmacı tarafından okunmuş ve deneklerle birlikte yapılmıştır. Ölçeklerin doldurulma süresi 30 ila 45 dakika arasında değişmiştir.

Bulgular

Araştırmanın amaçlarından biri, ilk, orta ve son ergenlik dönemindeki kız ve erkeklerde algılanan ana-baba tutumlarının ve annenin eğitim düzeyinin ergen özerkliğinin Noom'un (1999) öne sürdüğü tutumsal, duygusal ve işlevsel özerklik boyutlarını

ne ölçüde yordadığını araştırmaktır. Türkiye'de Ergen Özerklik Ölçeği'nin faktör yapısı incelenirken, ölçek farklı açılardan karşılaştırılmış ve sonuçta orijinal ölçeğe en çok benzeyen maddelerin temelde iki boyuttan oluştuğu görülmüştür. Ölçek, tutumsal ve işlevsel özerklik boyutlarını (davranışsal özerklik) yansıtan maddelerden ve orijinal ölçekteki gibi duygusal özerklik boyutunu yansıtan maddelerden oluşmuştur. Ancak, veri toplama araçları bölümünde belirtildiği gibi Ergen Özerklik Ölçeği'nin duygusal boyutunun iç tutarlık katsayısı düşük olduğu için (.51), araştırmanın analizlerinde sadece davranışsal özerklik boyutu kullanılmıştır. Bu çalışmanın amacı doğrultusunda ilk, orta ve son ergenlik dönemindeki kız ve erkek öğrencilerin Ergen Özerklik Ölçeği'nden (EÖÖ) aldıkları puanlara ayrı ayrı Hiyerarşik Regresyon Analizi uygulanmıştır. Araştırmada tüm örnekleme Ana-Baba Tutum Ölçeği'nin alt boyutlarından alınan puanlar açısından, ölçeğin anne ve baba formundan alınan puanlar arasındaki korelasyonlar yüksek olduğundan (sırasıyla kabul/ilgi boyutu için $r(758) = .80$; özerklik boyutu için $r(758) = .85$; kontrol boyutu için $r(758) = .94$, $p < .001$), sadece anneden elde edilen puanlar analizlere dahil edilmiştir. Araştırmada Ana-Baba Tutum Ölçeği'nin (ABTÖ) boyutları olan anneden algılanan kabul/ilgi, özerklik ve kontrol ile annenin eğitim düzeyi yordayıcı değişkenler, davranışsal özerklik ise yordanan değişken olarak alınmıştır. Bu çalışmada ergenin annesinin eğitim düzeyi demografik değişkenlerin olası etkilerini kontrol etmek amacıyla ilk aşamada girilmiştir. Daha sonra ABTÖ değişkeninin boyutları olan kabul/ilgi, özerklik ve kontrol değişkenleri ikinci aşamada girilmiştir. Ergenliğin farklı dönemlerindeki kız ve erkek öğrencilere ait yordayıcı ve yordanan değişkenler arasındaki korelasyonlar Tablo 1'de verilmiştir.

Elde edilen bulgular, **ilk ergenlik dönemindeki kızların** algıladıkları kabul/ilgi, özerklik ve kontrol değişkenlerinin **davranışsal özerklikte** görülen toplam varyansın % 6.1'ini (uyarlanmış R^2) açıkladığını göstermiştir. Bu değişkenlerin varyansa olan

Tablo 1

İlk (N= 223), Orta (N= 276) ve Son (N=259) Ergenlik Dönemindeki Kız ve Erkek (İtalik) Öğrencilerde Bazı Temel Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

Değişken	1. Annenin eğitim düzeyi			2. Anne için kabul boyutu			3. Anne için özerklik boyutu			4. Anne için kontrol boyutu			5. Davranışsal özerklik boyutu
	İlk	Orta	Son	İlk	Orta	Son	İlk	Orta	Son	İlk	Orta	Son	
1.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2.	.14	.20*	.21*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	.03	.19*	.32**										
3.	.04	.05	.11	-.08	-.47**	.16	-	-	-	-	-	-	-
	.14	.20*	.09	.11	.38**	.14							
4.	.09	.21*	-.07	.37**	.30**	.34**	-.09	.00	-.23**	-	-	-	-
	.01	.02	-.05	.16	.23**	.20*	-.08	-.12	-.07				
5.	-.12	-.04	.01	-.02	.26**	.39**	-.25**	.22**	.25**	-.11	-.10	.08	-
	.09	.10	.12	.24	.34**	.34**	-.01	.13	.15	-.08	.10	.10	

*p < .05, **p < .01

katkısı anlamlıdır (bkz. Tablo 2). **Erkeklerde** ise ABTÖ'nün üç boyutunun davranışsal özerklikte görülen toplam varyansın %5'ini açıkladığı ve varyansa olan katkısının da anlamlı olduğu görülmüştür. Tek başına katkısı olan değişkenlerin beta değerleri incelendiğinde, ikinci aşamada kızlarda anneden algılanan özerkliğin (b = -.254, p < .01), erkeklerde ise algılanan kabul/ilginin (b = .268, p < .01), davranışsal özerkliğin yordanmasında anlamlı katkısı olduğu bulunmuştur.

Orta ergenlik dönemindeki kızların ise algıladıkları kabul/ilgi, özerklik ve kontrol değişkenlerinin **davranışsal özerklikte** görülen toplam varyansın %8.7'sini açıkladığı görülmüştür. Bu değişkenlerin varyansa olan katkısı anlamlıdır (bkz. Tablo 2). **Erkeklerde** ise ABTÖ'nün üç boyutunun davranışsal özerklikte görülen toplam varyansın %9.3'ünü açıkladığı ve varyansa olan katkısının anlamlı olduğu görülmüştür. Tek başına katkısı olan değişkenlerin beta değerleri incelendiğinde, ikinci aşamada kızlarda anneden algılanan kabul/ilgi (b = .277, p < .01) ve kontrolün (b = -.172, p < .05), erkeklerde ise sadece algılanan kabul/ilginin (b = .335, p < .001) davranışsal özerkliğin yordanmasında anlamlı katkısı olduğu bulunmuştur. Ancak, Tablo 1'de görüldüğü gibi kızlarda anneden

algılanan kontrol ile davranışsal özerklik arasındaki korelasyon (r = -.10) anlamlı değilken, regresyon analizi yapıldığında beta değeri anlamlı (-.17) bulunmuştur (bkz. Tablo 2). Ayrıca kontrol değişkeninin birlikte analize girilen kabul değişkeni ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, kontrolün, baskılayıcı değişken özelliklerini taşıdığı görülmüştür (Conger, 1974; Lancaster, 1999; Wooley, 1997). Bu amaçla anılan çalışmalarda da belirtildiği gibi, bu çalışmada denklemden diğer değişkenlerle (kabul ve özerklik) birlikte baskılayıcı değişken (kontrol) alınmadan ve alınarak iki ayrı regresyon analizi yapılmıştır (Tabachnick ve Fidell, 1989). Kontrol değişkeni alınmadan yapılan regresyon analizinde R².09 ve kabul değişkeninin beta değeri de .22 olarak elde edilmesine rağmen, kontrol değişkeninin analize katılmasıyla birlikte R²'nin .11 ve kabul değişkeninin beta değerinin de .27 olduğu görülmüştür (bkz. Tablo 1, Tablo 2). Bu durum kontrolün baskılayıcı değişken olduğunu göstermektedir (Conger, 1974; Horst, 1966; Lancaster, 1999; Wooley, 1997).

Ayrıca bulgular, **son ergenlik dönemindeki kızların** algıladıkları kabul/ilgi, özerklik ve kontrol değişkenlerinin **davranışsal özerklikte** görülen toplam varyansın %17'sini açıkladığını göstermiştir. Bu

Tablo 2*Davranışsal Özerkliğin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Tablosu*

	Yordayıcı Değişken	R	R ²	Uyarlanmış R ²	Beta	t	F
İlk Ergenlik (Kız)							
Aşama 1	Anne Eğt.	.117	.014	.005	-.117	-1.23	1.502
Aşama 2	Kabul/İlgi	.308	.095	.061	.038	.372	2.78*
	Özerklik				-.254	-2.738**	
	Kontrol				-.159	-1.579	
İlk Ergenlik (Erkek)							
Aşama 1	Anne Eğt.	.093	.009	.000	-.093	.976	.953
Aşama 2	Kabul/İlgi	.290	.084	.050	.268	2.838**	2.461*
	Özerklik				-.062	-.657	
	Kontrol				-.126	-1.332	
Orta Ergenlik (Kız)							
Aşama 1	Anne Eğt.	.038	.001	-.006	-.038	-.444	.198
Aşama 2	Kabul/İlgi	.336	.113	.087	.277	2.812**	4.331**
	Özerklik				.096	1.029	
	Kontrol				-.172	-1.986*	
Orta Ergenlik (Erkek)							
Aşama 1	Anne Eğt.	.099	.010	.010	.099	1.151	1.326
Aşama 2	Kabul/İlgi	.347	.120	.093	.335	3.567**	4.445**
	Özerklik				-.008	-.085	
	Kontrol				.024	.281	
Son Ergenlik (Kız)							
Aşama 1	Anne Eğt.	.006	.000	-.008	.006	.066	.004
Aşama 2	Kabul/İlgi	.444	.197	.170	.379	4.042**	7.177**
	Özerklik				.202	2.287**	
	Kontrol				-.007	-.071	
Son Ergenlik (Erkek)							
Aşama 1	Anne Eğt.	.115	.013	.006	.115	1.341	1.799
Aşama 2	Kabul/İlgi	.362	.131	.105	.319	3.599**	4.976**
	Özerklik				.111	1.343	
	Kontrol				.042	.507	

*p < .05, **p < .01

değişkenlerin varyansa olan katkısı anlamlıdır (Bkz. Tablo 2). **Erkeklerde** ise ABTÖ'nün üç boyutunun davranışsal özerklikte görülen toplam varyansın %10.5'ini açıkladığı ve varyansa olan katkısının anlamlı olduğu görülmüştür. Tek başına katkısı olan değişkenlerin beta değerleri incelendiğinde, ikinci aşamada kızlarda anneden algılanan ka-

bul/ilgi (b = .379, p < .001) ve özerkliğin (b = .202, p < .05), erkeklerde ise sadece algılanan kabul/ilginin (b = .319, p < .001) davranışsal özerkliğin yordanmasında anlamlı katkısı olduğu bulunmuştur.

Araştırmanın diğer amacını gerçekleştirmek için davranışsal özerklik alt ölçeğinden alınan pu-

Tablo 3

Algılanan Ana-Baba Tutumlarına Göre Davranışsal Özerklik Açısından Her Hücreye Düşen Denek Sayısı, Ortalama ve Standart Kaymaları (Parantez İçinde) ile Ayarlanmış Ortalamalar (İtalik)

Demokratik	İzin Verici –Müsamahakar	İzin Verici – İhmalkar	Otoriter
N = 209	N = 116	N = 210	N = 165
39,32 (7,01)	40,99 (5,84)	38,32 (5,47)	37,45 (5,92)
<i>39,79</i>	<i>40,70</i>	<i>37,90</i>	<i>37,60</i>

anlar açısından farklı ana-baba tutumlarına sahip ergenler arasında anlamlı fark olup olmadığını inceleyebilmek amacıyla ANCOVA analizi yapılmıştır. Ergenlerin yaşı kovaryans değişkeni olarak analize dahil edilmiş ve ilgili sayıtların karşılaştırıldığı görülmüştür. Ortalamalar ve ayarlanmış ortalamalar Tablo 3’de verilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, analizlere sadece anneden algılanan Ana-Baba Tutum Ölçeği’nin alt boyutlarından alınan puanlar dahil edilmiştir.

Çalışmanın veri toplama araçları bölümünde belirtildiği gibi ABTÖ’nün, kabul/ilgi ve kontrol/denetleme boyutlarının kesişmesinden (ortancanın üstü ve altı alınarak) 4 ana-baba tutumu ayırt edilmektedir. Dolayısıyla araştırmaya katılan toplam 758 ergenden sadece 700’ü bu alt boyutlara girebilmiş, kalan 58 ergen herhangi bir kategoride yer alamamıştır. (bkz. Tablo 3).

Araştırmanın bulguları, ergenlerin davranışsal özerklik açısından algılanan ana-baba tutumları arasında anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir ($F(3,695) = 8.92$; $p < .001$, $\eta^2 = .037$). Düzeltilmiş davranışsal özerklik ortalama puanları arasında yapılan Tukey testi sonuçlarına göre; ana-babasını izin verici - müsamahakar olarak algılayan ergenler, hem ana-babasını izin verici - ihmalkar olarak algılayan ergenlere ($p < .01$) hem de ana-babasını otoriter olarak algılayan ergenlere kıyasla ($p < .001$) daha fazla davranışsal özerklik göstermektedirler. Ayrıca, ana-babasını demokratik olarak algılayan ergenlerin de hem ana-babasını otoriter olarak algılayan ergenlere ($p < .05$) hem de ana-babasını izin verici - ihmalkar olarak algılayan ergenlere kıyasla ($p < .01$) daha fazla davranışsal özerklik gösterdikleri bulunmuştur.

Tartışma

Araştırmanın temel amacı, ergenliğin farklı dönemlerinde özerkliğin gelişimi ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkileri incelemektir. Bu amaç doğrultusunda elde edilen bulgular, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının ergenliğin farklı dönemlerindeki davranışsal özerkliğin gelişimi ile yakından ilişkili olduğu yönündedir. İlk ergenlik dönemindeki kızlar hariç ergenliğin diğer dönemlerindeki kız ve erkeklerin davranışsal özerkliğini anneden algılanan kabul/ilginin anlamlı olarak yordadığı görülmektedir. Ergenin kendisiyle ilgili kararlarını verirken ya da belirlediği hedeflere ulaşmak için kullanacağı davranış biçimlerini belirlerken, ana-babasından algıladığı yakın ilgi ve desteğin onu daha fazla özerk olmaya güdülediği ilgili literatürle de tutarlıdır (Frank ve ark., 1990; Grolnick ve ark., 1991; Hines, 1997; Steinberg, 1993). Bir başka çalışmada da bireyselliğin desteklediği, aynı zamanda duygusal yakınlık ile çocuğa gösterilen ilginin de yüksek olduğu ailelerde, ergenlerin kendi kararlarını uygulama konusunda daha başarılı oldukları bulunmuştur (Peterson ve ark., 1999). Sonuç olarak, yüksek düzeyde kabul/ilginin çocuğun davranışsal özerkliğinin gelişiminde etkili olduğu görüşü hem anılan çalışmalarda hem de gerçekleştirilen çalışmada desteklenmiştir.

Ayrıca ilk ergenlik dönemindeki kızlardan elde edilen bulgular, algılanan özerklik arttıkça davranışsal özerkliklerinin azaldığını göstermiştir. Bu ergenler kararlarını verirken ya da kendilerine hedef belirlerken, anne babalarının fikirlerine, kendi fikirlerinden daha fazla önem veriyor olabilirler. Bu durumda hedefleri konusunda karar verme aşamasının daha çok başında olan kızların davranışsal

özerkliğinin gelişimi olumsuz yönde etkilenebilir. Bilindiği gibi, özerk olmanın kızlar için erkeklere göre daha stres verici bir yaşantı olduğu belirtilmektedir (Beyers ve Goossens, 1999; Lamborn ve Steinberg, 1993). Ayrıca, bu yaş grubunda algılanan özerklik, olumlu nitelikte bir ayrışma yerine, tamamen kopma olarak algılanmış olabilir (Smetana, 1995). Ancak, Kağıtçıbaşı'nın (1996) belirttiği gibi, özerk-ilişkisel benlik olarak adlandırılan benlik yapısı, toplulukçu kültüre sahip toplumlarda kuşaklar arası maddi ilişkilerin azaldığı, buna karşılık duygusal bağların kaybolmadığı aile modelinde gelişmektedir. Bu bağlamda çocuk yetiştirmede özerkliğe önem verilirken, duygusal bağlılıkların da devam ettiği görülür. Dolayısıyla demokratik ailelerde çocuklar karar verirken diğer aile üyelerinin görüşlerini de dikkate almak eğiliminde olabilirler. Bununla birlikte çalışmamızda son ergenlik dönemindeki kızların anneden algıladıkları özerklik arttıkça davranışsal özerkliğin arttığı bulunmuştur. Görüldüğü gibi ergenlerin tamamen içinde buldukları döneme bağlı olarak, kızların bir hedef belirlemesi ve bu hedefe ulaşmak için gerekli plan ve davranışları gerçekleştirebilmesi, anneye olan ilişkisinde algıladığı özerklikle bağlantılıdır. Ergenin kendi istek ve kararlarını belirlemede yakın sosyal çevresinden bağımsız olması için anne ve babasının onu özerk bir birey olarak görmesi gerektiği, ilgili literatürle de tutarlıdır (Grolnick ve ark., 1991; Peterson ve ark., 1999; Youniss ve Smollar, 1989).

Aynı zamanda, ailelerin ergenlik dönemindeki çocukları üzerinde uyguladıkları sıkı denetim ve kontrolün ergenlikteki özerkliğin gelişimine olumsuz etkileri olduğu belirtilmektedir (Dacey ve Kenny, 1994; Grolnick ve ark., 1991; Quintana ve Lapsley, 1990; Smetana, 1995; Steinberg, 1983). Araştırmamızın bulguları ise, anneden algılanan kontrolün sadece orta ergenlik dönemindeki kızların davranışsal özerkliğini anlamlı düzeyde yordadığı yönündedir. Böylece liseye devam eden kızların anneden algıladıkları kontrol düşük olduğunda, hedeflerini belirlemesi ve gerekli planları yapabilmesi artmaktadır. Ancak bulgular bölümünde de

belirtildiği gibi, kontrol değişkeninin baskılayıcı değişken olduğu ve anneden algılanan kabul boyutunu baskıladığı görülmüştür. Dolayısıyla orta ergenlik dönemindeki kızlar için de hedeflerinin ve yeteneklerinin farkında olmaları ve buna bağlı olarak plan yapmaları annelerinden algıladıkları ilgili ve sevecen davranışlarla ilişkili görülmektedir. Bu anlamda, ergenin özerklik çabasını teşvik eden anne babanın her konuda destekleyici, yol gösterici ve ilgili davranışları ergenlik döneminde yaşanması gereken, sağlıklı bir süreç olan özerkliğin gelişiminde çok önemli olmaktadır. Çalışmamızda ortaya çıkan bu sonuçlar, ergenliğin son dönemlerinde uygulanan sıkı kontrol ve düşük düzeyde kabul/ilginin ergen özerkliğinin gelişimini engellediği yönündeki bulgularla da tutarlıdır (Dacey ve Kenny, 1994; Quintana ve Lapsley, 1990; Smetana, 1995; Steinberg, 1983).

Ergenliğin farklı dönemlerinde kızlarda ve erkeklerde davranışsal özerklik açısından farklı örüntülerin ortaya çıkması, yaygın görüşü destekler yöndedir. Şöyle ki, kız ve erkek çocuklarının özerklik algılayışının incelendiği araştırmalardan elde edilen bulguların tutarlı olmadığı görülmektedir. Araştırmaların bazılarında erkeklerin kızlara oranla kendilerini daha özerk hissettikleri bulunurken (Enright ve ark., 1980; Frank ve ark., 1988;; Newman 1989; Noom ve ark., 2001; Ryan ve Lynch 1989; Schulthesis ve Blustein 1994), bazı araştırmalarda kızların erkeklere oranla kendilerini daha özerk hissettiği bulunmuş (Steinberg ve Silverberg 1986), diğer araştırmalarda ise cinsiyet farkı elde edilmemiştir (Allen ve ark., 1994; Bandura ve ark., 1996; Beyers ve Grossens, 1999; Fuhrman ve Holmbeck, 1995; Kenny, 1994; Quintana ve Lapsley 1990).

Ayrıca davranışsal özerklik açısından ana-baba tutumları arasındaki farklılığın incelendiği bu araştırmada, ana-babasını demokratik olarak algılayan ergenlerin hem otoriter hem de izin verici-ihmkalkar olarak algılayan ergenlere kıyasla daha fazla davranışsal özerklik gösterdikleri belirlenmiştir. Buna ek olarak, ana-babasını izin verici - müsamahakar ola-

rak algılayan ergenlerde davranışsal özerkliğin, hem izin verici - ihmalkar hem de otoriter olarak algılayanlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu anlamda, çalışmamızın önceki bulgusunu destekler yönde, ergenin kendi kendine bir hedef belirlemesi ve bu hedefe ulaşmak için gerekli olan davranışları gerçekleştirmesi olarak açıklanan davranışsal özerkliğin gelişmesinde, ana-babadan algılanan yüksek düzeyde kabul/ilginin olumlu bir etki yarattığı söylenebilir. Hatırlanacağı gibi, her iki izin verici anne-baba tutumunda kontrol boyutu düşükken, izin verici ebeveynler arasındaki farklılık anne-babanın göstermiş olduğu ilgiden kaynaklanmaktadır (Maccoby ve Martin, 1993). Elde edilen bu bulgu ilgili literatürle tutarlı olarak, ana-babalardan sıkı denetim ve kontrol algılayan ergenlerin, hedeflerini belirlemede ve bu hedeflere ulaşmak için gerekli adımları atmakta yakın sosyal çevrelerine bağımlı kaldıklarını göstermektedir. Bu anlamda, ergenin özerklik çabasına karşın ana-babanın özerkliği kısıtlayıcı sıkı denetim ve kontrol davranışının ergenlik döneminde yaşanması gereken, sağlıklı bir süreç olan özerkliğin gelişimini bir ölçüde engellediği söylenebilir. Ana-baba tutumları ile özerklik gelişimini araştıran çalışmaların çoğunda, demokratik ailelerin, çocuklarının özerkliğinin gelişmesine özellikle önem verdikleri, otoriter ailelerin ise çocuklarının özerkliğini kısıtlayıcı tutum sergiledikleri bulunmuştur (Dacey ve Kenny, 1994; Smetana, 1995). Araştırmamızda da demokratik ana-baba tutumunun davranışsal özerkliğin gelişmesinde olumlu etkilerinin olduğu belirlenmiştir.

Özetle, araştırmamızın bulguları daha önceleri yapılan araştırmaların sonuçlarını destekler yönde (Beyers ve Goossens, 1999; Steinberg ve Silverberg, 1986), ergenliğin farklı dönemlerinde özerkliğin kazanılması sırasında, bir hedef belirleme ve belirlenen hedeflere ulaşmada aileden algılanan yüksek düzeyde kabul/ilgi ve özerkliğin, düşük düzeyde kontrol/denetlemenin olumlu sonuçlar yarattığını göstermektedir. Noom'un modeli çerçevesinde ergenlik sürecinde özerkliğin gelişimi ile

ana-baba tutumları arasındaki ilişkilerin incelendiği bu çalışmada, algılanan demokratik tutumun çocuğun davranışsal özerkliğini desteklediği görülmüştür. Ancak Noom'un modelinde özerklik tutumsal, duygusal ve işlevsel olmak üzere üç boyutta toplanmıştır. Türkiye'de yapılan bu çalışmada ise özerklik, tutumsal ve işlevsel özerkliğin birleştiği davranışsal özerklik ve duygusal özerklik olmak üzere iki boyuttan oluşmuştur. Noom'un modelinde belirttiği gibi, tutumsal özerklik kişinin amaçlarını belirlemesi, olasılıklarını ve isteklerini değerlendirmesi olarak bilinen ergen özerkliğinin bilişsel yapısını oluşturmaktadır. Noom'un düzenleyici unsur olarak gördüğü işlevsel özerklik boyutu ise amaca ulaşmak ve faaliyete geçmek için bir ön bilişsel hazırlık gibi anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bizim kültürümüzde bu boyutun ayrışmamış olması tamamen özerk-ilişkisel benlik düzeyinde ailenin çocuğunun geleceğine ilişkin kararlarında destek olmalarının yanı sıra, ergenin bu açıdan tam olarak da ön bir bilişsel hazırlık yaşamadığını göstermiş olabilir. Duygusal boyut ise Noom'un öne sürdüğü gibi, ergenin seçimleri ve hedefleri hakkında çevresindeki diğer insanlardan bağımsız karar vermeyi içermektedir. Ancak duygusal boyutun iç tutarlılığı düşük olduğu için çalışmamızda analizlere dahil edilmemiştir. Bu farklılığın olası nedenlerinden biri, Hollanda örnekleminde geliştirilmiş olan ölçeğin özellikle duygusal boyutunda yer alan maddelerin Türkiye örneklemini için uygun olmayışı olabilir. Kültürümüzde ergenin özellikle duygusal yöndeki özerklik çabaları ana-babalar tarafından çok fazla desteklenmediği ve ergen bu konuda teşvik edilmediği için, ergen seçimleri hakkında karar verirken bağımsız hareket etmenin olumlu bir davranış olmadığını düşünebilmektedir. Bununla birlikte, her ne kadar çalışmamızda duygusal özerklik analizlerde kullanılsa da, ergenliğin farklı dönemlerindeki ortalamalar karşılaştırıldığında ilk ergenlik dönemindeki duygusal özerkliğin (13,49) orta (15,03) ve son ergenlik (15,41) döneminden daha düşük olduğu görülmektedir. Literatürde çelişkili bulgular olmakla birlikte, bu sonuçun duygusal özerkliğin yaşla birlikte artış göster-

diğini belirten çalışmaların sonuçlarıyla benzerlikler taşıdığı dikkat çekmektedir (Aydın, 2000; Noom, 2001; Smollar ve Youniss, 1989). Bu nedenle, bireyselleşme yolunda değişim gösteren ülkemizde ergenliğin başlarından sonlarına doğru ergenin bir ölçüde hedeflerini başkalarından etkilenmeden belirleyebildikleri ve kişisel tercih ve amaçları hakkında kendine güvenlerinin arttığı söylenebilir. Ancak, özerkliğin boyutlarıyla ilgili olarak daha ileri araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışma ergenliğin farklı dönemlerinde algılanan özerklik ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bilgiler sağlamış olmakla birlikte bazı sınırlılıklara da sahiptir. Öncelikle örneklemin belli bir sosyoekonomik düzeyi temsil ediyor olması bulguların genellenebilirliğini sınırlamaktadır. İkincisi çalışmanın bulguları, literatürde özerkliğin gelişiminin çok boyutlu bir süreç olduğuna yönelik yapılan tartışmalara ışık tutmada yetersiz kalmıştır. Bu anlamda kültürel etkilerin ergen özerkliğinin gelişiminde önemli olduğu bilgisinden yola çıkılarak, çalışmada kullanılan özerklik ölçeğindeki maddelerin tekrar gözden geçirilerek kültürümüze uygun maddelere yer verilmesi ve farklı örneklem grupları üzerinde tekrar sınanması kaçınılmazdır. Üçüncüsü ergenliğin farklı aşamalarının boylamsal olarak incelenmemiş olması, algılanan anne-baba tutumları ve özerkliğin gelişiminde gözlenen değişimlerin ne kadarının ergenlik dönemine özgü olup ne kadarının ergenin kendi içindeki değişimlerle ilgili olduğuna yönelik açıklamalara olanak tanımamaktadır. Gelecekte planlanan araştırmalarda bu çalışmanın taşıdığı eksiklikler de dikkate alınarak, özerklik ve bunun gelişimsel sonuçlarının daha geniş aile içi ilişkiler kapsamında incelenmesi önerilebilir.

Kaynaklar

- Allen, J.P., Hauser, S.T., Bell, K.L. & O'Connor, T. (1994). Longitudinal assessment of autonomy and relatedness in adolescent-family interactions as predictors of adolescent ego development and self esteem. *Child Development, 65*, 179-194.
- Aydın, G. (2000). *Autonomy development in adolescence*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G.V. & Pastorelli, C. (1996). Multifaceted impact of self-efficacy beliefs on academic functioning." *Child Development, 67*, 1206-1222.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monograph, 6*, 1-102.
- Bernth, T. J. (1979). Developmental changes in conformity to peers and parents. *Developmental Psychology, 15*, 608-616.
- Beyers, W. & Goossens, L. (1999). Emotional autonomy, psychosocial adjustment and parenting: Interactions, moderating and mediating effects. *Journal of Adolescence, 22*, 753-769.
- Conger, A.J. (1974). A revised definition for suppressor variables: A guide to their identification and interpretation. *Educational and Psychological Measurement, 34*, 35-46.
- Dacey, J. & M. Kenny (1994). *Adolescent development*. Madison: Brown & Benchmark.
- Deci, E.L. & Ryan, R.M (1897). The support of the autonomy and the control of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology, 53*, 1024-1037.
- Darling, N. & Steinberg, I. (1993). Parenting style as a context: An integrative model. *Psychological Bulletin, 113*, 487-496.
- Enright, R.D., Lapsley, D.K., Drivas, A.E. & Fehr, L.A. (1980). Parental influences on the development of adolescent autonomy and identity. *Journal of Youth and Adolescence, 9*, 529-545.
- Flammer, A.(1991). Self regulation. R.M. Lerner, A.C. Petersen ve J. Brooks-Gunn (Ed.) *Encyclopedia of Adolescence*, New York: Garland Publishing, 1001-1003.
- Frank, S.J., Avery, C.B. & Laman, M.S. (1988). Young adults' perceptions in their relationships with their parents: individual differences in connectedness, competence and emotional autonomy. *Developmental Psychology, 24*, 729-737.
- Frank, S.J., Pirsch, L.A. & Wright, V.C. (1990). Late adolescents' perceptions of their relationships with their parents: Relationships among deidealization, autonomy, relatedness, insecurity and implications for adolescent adjustment and ego identity status. *Journal of Youth and Adolescence, 29*, 1990, 571-588.

- Fuhrman T. & Holmbeck, G.N. (1995). A contextual-moderator analyses of emotional autonomy and adjustment in adolescence. *Child Development*, 66, 793-811.
- Gökçedağ, S. (2001). *Lise öğrencilerinin okul başarısı ve kaygı düzeyi üzerinde anne baba tutumlarının etkilerinin belirlenip karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Grolnick, W.S., Ryan, R.M. & Deci, E. L. (1991). Inner resources for school achievement: Motivational mediators of children's perceptions of their parents. *Journal of Educational Psychology*, 83, 508-517
- Grotevant, H.D. & Cooper, C.R. (1986). Individuation in family relationships: A perspective on individual differences in the development of identity and role taking skill in adolescence. *Human Development*, 29, 82-100.
- Güven, A. (1996). Farklı eğitim izleyen öğrencilerde algılanan ana-baba öğretmen tutumlarının benlik kavramına etkisi. *VIII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları*. (Eds: Y. Topsever ve M. Göregenli, p.p: 149-164), Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayını.
- Hill, J.P. & Holmbeck, G.N. (1986). Attachment and autonomy during adolescence. *Annual Child Development*, 3, 145-189.
- Hines, A. M. (1997). Divorce-related transitions, adolescent development, and the role of the parent child relationships: A review of the literature. *Journal of Marriage and the Family*, 59, 375-388.
- Hoffman, A. J. (1984). Psychological separation of late adolescents from their parents. *Journal of Counseling Psychology*, 31, 170-178.
- Hortaçsu, N., Oral, A. & Gültekin, Y.Y. (1991). Factors affecting relationships of Turkish adolescents with parents and same-sex friends. *Journal of Social Psychology*, 131(1), 413-427.
- İmamoğlu, E.O. & Karakitapoğlu – Aygün, Z. (1999). 1970'lerden 1990'lara değerler: Üniversite düzeyinde gözlenen zaman, kuşak ve cinsiyet farklılıkları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 1-18.
- İmamoğlu, O. & Yasak – Gültekin, Y. (1993). Önerilen dengelenmiş toplumsal birey modeli ışığında üniversite gençliğinin sorunları: 1982-92 döneminde yapılan araştırmalara ilişkin bir değerlendirme, yorum ve öneriler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 8, 115-120.
- Karadayı, F. (1994). Üniversite gençlerinin algılanan anababa tutumları, anababayla ilişkileri ve bunların bazı kişilik özellikleri ile bağlantısı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(32), 15-25.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). Özerk-ilişkisel benlik: yeni bir sentez. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11, 36-43.
- Lancaster, B. P. (1999). Defining and interpreting suppressor effects. *Paper presented at the annual meeting of the Southwest Educational Research Association*. San Antonio.
- Lamborn, S.D., Mounts, N.S., Steinberg, L. & Dornbusch, S.M. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, 62, 1049-1065
- Maccoby, E. E. & Martin, J.A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. P.H. Mussen & E.M. Hetherington (Eds.). *Handbook of child psychology : Socialization, personality and social development* (pp. 1-101) New York: Wiley.
- Mc-Bride-Chang, C. & Chang, L. (1998). Adolescent-parent relations in Hong Kong: parenting styles, emotional autonomy, and school achievement. *The Journal of Genetic Psychology*, 159(4), 421-436.
- Musağaoğlu, C. (2004). *Ergenlik sürecinde özerkliği gelişimi ile algılanan ana-baba tutumları arasındaki ilişkiler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Newman, B. M. (1989). The changing nature of parent-adolescent relationship from early to late adolescence. *Adolescence*, 96, 915-924.
- Noom, M. J. (1999). *Adolescent Autonomy: Characteristics and Correlates*. Delft: Eburon Delft.
- Noom, M.J., Dekovic, M. & Meeus, W (2001). Conceptual analysis and measurement of adolescent autonomy. *Journal of Youth and Adolescence*, 30, 577-595.
- Nurmi, J.E. & Pullianiaen, H. (1991). The changing parent-child relationship, self-esteem and intelligence as determinants of orientation to the future during early adolescence. *Journal of Adolescence*, 14, 35-51.
- Peterson, G.W., Bush, K.R. & Supple, A. (1999). Predicting adolescent autonomy from parents: Relationship, connectedness and restrictiveness. *Sociological Inquiry*, 69(3), 431-457.
- Quintana, S.M. & Lapsley, D.K. (1990). Reapproachment in late adolescent separation-individuation: A structural equations approach. *Journal of Adolescence*, 13, 371-385.
- Ryan R.M. & Lynch, J.H. (1989). Emotional autonomy versus detachment: revisiting the vicissitudes of adolescence and young adulthood. *Child Development*, 60, 340-356.

- Santrock, J.W. (1998). *Adolescence*. Boston, Mass.: McGraw-Hill.
- Schultheiss, D.E. & Blustein, D.L. (1994). Role of adolescent-parent relationships in college student development and adjustment. *Journal of Counseling Psychology, 41*, 2, 248-255.
- Smetana, J.G. (1995). *Parenting styles and beliefs about parental authority. New Directions for Child Development: Beliefs About Parenting, Origins And Developmental Implications*. Judith, G. Smetana (Ed.) California: Jasey- Boss Publishers.
- Smollar, J. & Younnis, J. (1989). Transformations in adolescent's perceptions of parents. *International Journal of Behavior, 12*, 71-84.
- Steinberg, L. (1987). Single parents, step parents, and the susceptibility of adolescents to antisocial peer pressure. *Child Development, 58*, 269-275.
- Steinberg, L. (1993). *Adolescence (3rd edition)*. New York: McGraw-Hill, Inc.,
- Steinberg L., Lamborn, S.M., Dornbusch, S. & Darling, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child Development, 63*, 1266-1281.
- Steinberg L., Lamborn, S. D., Darling, N., Mounts, N. S. & Dornbusch, S. M. (1994). Over-time changes in adjustment and competence among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development, 65*, 754-770.
- Steinberg L. & Silverberg, S.B. (1986). The vicissitudes of autonomy in early adolescence. *Child Development, 57*, 841-851.
- Sümer, N. & Güngör, D. (1999). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi, 14(44)*, 35-63.
- Tabachnich, B.G. & Fidell, L.S. (1989). *Using Multivariate Statistics*. Harper & Row Publishers, New York.
- Wooley, K.K. (1997). How variables uncorrelated with the dependent variable can actually make excellent predictors. The important suppressor variable case. *Paper presented at the annual meeting of the Southwest Educational Research Association*. Austin, TX.
- Yılmaz, A. (2000). Anne-Baba Tutum Ölçeği'nin güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 7(3)*, 160-172.
- Yılmaz, A. (2001). Eşler arasındaki uyum, anne baba tutumları ve benlik algısı arasındaki ilişkilerin gelişimsel olarak incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi, 16*, 1-20.

Summary

Relationships Between Adolescent Behavioral Autonomy and Parenting Styles

Ceren Musaağaoğlu

Ayşen Güre*

Hacettepe Üniversitesi

Recently, Noom (1999) suggested an autonomy development model, which holds a complementary approach, compounds emotional and behavioral models and focuses specifically on adolescence. According to Noom, autonomy has three dimensions which are referred to as attitudinal, emotional and functional autonomy. Noom defined *attitudinal autonomy* as “the ability to specify several options, to make a decision, and to define a goal”; *emotional autonomy* as “the ability to feel confidence in one’s own goals, while showing consideration for the goals of others” and *functional autonomy* as “the ability to develop strategy to achieve one’s goal”.

Studies conducted in recent years indicated that parenting styles are also closely linked to adolescent autonomy development (Hines, 1997; Steinberg, 1987; Smetana, 1995). Adolescents are found to more easily adjust to adulthood when they are raised in a parenting style where an adolescent is emotionally attached to his/her parents while his/her autonomy is supported (Hines, 1997). It is indicated in the majority of studies focused on autonomy development and parenting styles that, authoritative parents care about their children’s autonomy development, whereas authoritarian parents set limits on their children’s autonomy development (Dacey and Kenny, 1994; Smetana, 1995).

Autonomy is a concept that should also be taken from a developmental point of view. According to researchers, autonomy development starts in the first years of adolescence and continues until adulthood. Considering the dimensions of autonomy, attitudinal autonomy is found to increase throughout adolescence (Frank et al., 1988) whereas conflicting results are found regarding the development of emotional autonomy. Furthermore, recently Noom et al., (2001) conducted a study on adolescents between 12 and 18 years of age and found that attitudinal and emotional autonomy increase with respect to age. Based on these findings, researchers have indicated that the ability to set individual goals and reach them independently improves over the time period from early to middle adolescence. However, in terms of functional autonomy, no relationships by age were found.

The literature on this subject indicates that the meaning of autonomy and the importance given to its development differ across cultures. In Western cultures, for example, autonomy and independence are seen as normal processes which must be experienced during adolescence. Therefore, these cultures provide greater opportunities for adolescent autonomy development. At the age of 18, an adolescent can leave his or her family and live separately, completely autonomous. Therefore, in

*Address for Correspondence: Ayşen Güre, Hacettepe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, 06532 Beytepe, Ankara, Turkey.
E-mail: aysen@hacettepe.edu.tr

Western literature, the development of adolescent autonomy and its consequences are frequently studied. However, in Turkey, there are only a few theoretical and experimental studies on adolescent autonomy development (Aydin, 2000; Imamoglu and Yasak-Gultekin, 1993; Kagitcibasi, 1996; Karadayi, 1994). However, there is a rapid social change in Turkey which is leading to changes in personal values and shifting towards individualism. For this reason, it is now an opportune time in Turkey to address the topic of autonomy development.

In most of the studies which focus on adolescent autonomy formation and development, researchers usually focused on a single period of adolescence rather than adolescence as a whole. In literature, there is not any study investigating the early, middle, and late stages of adolescence. Furthermore, in Turkey only one study has been found which investigates the relationships between adolescent autonomy development and parenting styles (Aydin, 2000) in which the researcher focused on relationships between parental control and emotional and behavioral autonomy. Therefore, we can say that, there are deficiencies in research and conflicting findings in the area of adolescent autonomy.

The main purpose of the present study is to investigate the relationships between adolescent autonomy development and parenting styles. For this purpose, first of all, the study investigates whether parenting styles and the educational level of an adolescent's mother can predict attitudinal, emotional, and functional dimensions of autonomy as indicated by Noom (1999). Secondly, the study investigates whether there are any significant differences in parenting styles in terms of autonomy development among adolescents. Finally, if there are any differences, then the direction of these differences is investigated.

Method

Participants

A sample of 758 adolescents was selected among elementary school, high school, and university students from various institutions in Bursa, Turkey. The elementary school sample consisted of 223 sixth and seventh grade students (111 female, 112 male) with a mean age of 12 years two months (range between 10 years 11 months and 13 years four months). The high school sample consisted of 276 ninth and tenth grade students (141 female, 135 male) with a mean age of 15 years eight months (range between 14 years two months and 17 years 10 months). The university sample consisted of 259 first and second year students (122 female, 137 male) with a mean age of 20 years one month (Range between 17 years eight months and 21 years 11 months).

Measures

The Adolescent Autonomy Scale (AAS)

The scale was developed for adolescents between 12 and 18 years of age by Noom, Dekovic, and Meeus (2001) in order to measure adolescents' attitudes towards their autonomy levels. The scale consisted of three dimensions: attitudinal, emotional, and functional autonomy. The reliability and validity studies of AAS for Turkish culture were conducted by the researchers. The factor pattern of AAS was also investigated as validity testing. Results indicated that the factor pattern of AAS in the present study was different from that of the original scale. The two factors indicated in the present study were behavioral autonomy (which consisted of attitudinal and functional autonomy) and emotional autonomy.

The Parenting Style Scale (PSS)

The scale was developed by Lamborn et al. (1991). It consists of three dimensions: responsiveness, control, and autonomy. In the present study, PSS's reliability and validity and factor pattern were re-investigated on the Bursa

sample by the researcher. Results indicated that factor pattern of the PSS in the present study was the same as that of the original scale.

Procedure

The surveys were conducted with groups of 20 to 25 students at a time, in their classrooms. Each student was given a personal information page including demographic questions, followed by randomly assigned AAS and PSS.

Results

Separate Hierarchical Regression Analyses were conducted on the results of Adolescent Autonomy Scale for females and males in each stage of adolescence. Because the Cronbach Alfa of emotional autonomy was very low (.51) in Turkish sample, this dimension of autonomy wasn't used in data analysis. In the present study, the correlation of the scores of mother and father gathered from dimensions of parenting styles were found to be higher; therefore, only the scores from mother were included in the analyses. In the present study, dimensions of parenting style scale and the mother's educational level were used as predictor factors of adolescent behavioral autonomy.

Results indicated that in all of the male and female age groups, except for early adolescent females, the responsiveness dimension of parenting style significantly predicted adolescents' behavioral autonomy. Furthermore, the autonomy dimension of parenting style significantly predicted early and middle adolescent females' behavioral autonomy.

Moreover, adolescents who described their parents as authoritative showed more behavioral autonomy than those who described their parents as authoritarian or permissive-indulgent; adolescents who described their parents as permissive-indulgent showed more behavioral autonomy than those who described their parents as permissive-neglectful and authoritarian.

Discussion

Results indicated that parenting styles are closely linked to adolescent behavioral autonomy development. In all of the male and female age groups, except females who were in their early adolescence, the responsiveness dimension of parenting style significantly predicted adolescents' behavioral autonomy. This finding is consistent with the literature that notes parents' close interest and support leads the adolescent to be more autonomous in terms of making decisions about themselves or determining the right behavioral patterns to achieve their goals (Grolnick et al., 1991).

Results based on early adolescent females indicated that when the autonomy dimension of parenting style increases, adolescents' behavioral autonomy decreases. Previous studies had indicated that being autonomous is more stressful for girls than boys during early adolescence (Beyers and Goossens, 1999; Lamborn and Steinberg, 1993). The literature also indicates that parental strictness and control during adolescence generally has negative effects on adolescent autonomy development (Dacey and Kenny, 1994; Grolnick et al., 1991; Quintana and Lapsley, 1990; Smetana, 1995; Steinberg, 1983).

Moreover, data illustrated that adolescents who described their parents as authoritative showed more behavioral autonomy than those who described their parents as authoritarian or permissive-indulgent, and that adolescents who described their parents as permissive-indulgent showed more behavioral autonomy than those who described their parents as permissive-neglectful and authoritarian. Based on these findings, it can be inferred that high parental responsiveness has a positive effect on adolescents' behavioral autonomy: independent goal-setting and behaving so as to achieve those goals. Steinberg (1993) indicated that authoritative parenting style supports the development of behavioral autonomy.

According to Steinberg, most adolescents who described themselves as autonomous came from authoritative families which were both warm and controlling towards their children. In addition, most of the studies of relationships between autonomy development and family styles indicate that authoritative families support the autonomy development of their adolescents, whereas authoritarian families set borders on their adolescents' autonomy development (Dacey and Kenny, 1994; Smetana, 1995).

In summary, results of the present study are parallel to previous findings which indicate that high parental responsiveness and low parental control have positive effects on different stages of adolescent autonomy development, in terms of setting goals and achieving these goals. Finally, the present study examined the relationship between autonomy development as defined by Noom's Autonomy Model and parenting styles. Results indicated that the authoritative parenting style supports adolescents' behavioral autonomy development.